

Účinnost zařízení SunBall na výkon pozornosti a dovednost psaní u dětí středního školního věku

Mgr. Zuzana Zdražilová

Abstrakt

SunBall je metoda založená na principu biologické zpětné vazby. Umožňuje rehabilitační cvičení, které podporuje neuroplastické změny mozku, trénuje kognitivní funkce a svalové napětí. Cílem pilotní studie bylo ověřit účinnost a možnost využití zařízení SunBall jako metody nápravy dysgrafie a podpory soustředění. Studie se účastnily dvě děti ve věku 10 let, dívka s dysgrafií a chlapec s oslabenou pozorností a pomalým tempem práce. Obě děti podstoupily 20 sezení. Pro ověření účinnosti metody byla u dětí měřena úroveň schopností a dovedností v oblasti psaní, zrakové diferenciaci, výkonu pozornosti před zahájením terapie (pretest) a po jejím ukončení (posttest). Porovnáním těchto výsledků bylo usuzováno na pravděpodobnou účinnost terapie.

Cíle pilotní studie

Cílem pilotní studie bylo ověření proveditelnosti širšího výzkumu zjišťující účinnost metody SunBall jako nápravy oslabené pozornosti a dysgrafie u dětí školního věku.

Byly stanoveny následující kroky k dosažení stanoveného cíle:

- Provést terapii pomocí metody SunBall se 2 dětmi s oslabenou pozorností a dysgrafií v rozsahu 10 sezení.
- Zjistit výkon pozornosti, grafomotorických schopností a zrakového rozlišování před zahájením terapie se SunBallem a po jejím ukončení.
- Určit na základě výsledků testování hypotézy pro rozsáhlejší výzkum.

Výzkumný soubor

Pro výběr dětí byly osloveny 3 základní školy a jedna pedagogicko-psychologická poradna v Brně. Vzhledem k nízkému zájmu o účast na pilotní studii byl proveden příležitostný výběr. Do pilotní studie byly zařazeny dvě děti, z toho jedna dívka a jeden chlapec. Obě děti věku 10 let navštěvovaly 4. třídu základní školy. U dívky bylo splněno kritérium přítomnosti specifické poruchy učení (dysgrafie) a intelektové výkonnosti minimálně v pásmu průměru. Dívka kromě dysgrafie trpěla zároveň vývojovou dysfázií, dyslexií a dysortografií. U chlapce bylo splněno kritérium oslabeného výkonu pozornosti a intelektové výkonnosti minimálně v pásmu průměru.

Popis použitých psychodiagnostických metod

Pro srovnání výkonu dětí v oblasti psaní, zrakové diferenciaci, vizuálního vnímání a pozornosti byla sestavena testová baterie obsahující neurologickou zkoušku „Test cesty“, zkoušku neverbální paměti „Rey-Osterriethova komplexní figura“ (ROCF), test úrovně koncentrace a distribuce pozornosti „Číselný čtverec“ a dále tři subtesty z testové baterie s názvem „Diagnostika schopností a dovedností v oblasti čtení a psaní“ od Jiřiny Bednářové. Sestavená testová baterie obsahovala v případě testování chlapce celkem 5 subtestů,

v případě dívky 7 subtestů rozšířených o subtesty diktát a přepis. Názvy testů a jejich zkratky jsou zobrazeny v tabulce 1.

Oblast	Název testu	zkratka
Testy pozornosti	Test cesty (Část A a B)	TMT_A
		TMT_B
Testy pozornosti	Číselný čtverec	ČČ
Testy vizuální percepce, vizuální paměti a grafomotorických schopností	Reyova-Osterriethova komplexní figura (kopie a reprodukce)	ROCF_K
		ROCF_R
Zraková diferenciacce	Zraková diferenciacce	ZD
Testy psaní	Diktát	D
Testy psaní	Přepis	P

Tabulka 1: Přehled použitých psychodiagnostických metod

- **Test cesty (TMT)**

Jedná se o neuropsychologickou zkoušku, která ověřuje širokou škálu schopností, jako rozpoznávání čísel a písmen, flexibilitu, zrakové vyhledávání a motorické schopnosti. Do pilotní studie byla zvolena verze pro děti, která obsahuje část A, kde má dítě za úkol spojovat čísla čarou a část B, kde spojuje střídavě čísla a písmena. Část A měří psychomotorické tempo, vizomotorickou koordinaci, zrakové vyhledávání a zaměřenou pozornost. Část B měří psychomotorické tempo, kognitivní pružnost, flexibilitu, vizuomotorickou koordinaci, zaměřenou a rozdělenou pozornost (Preiss & Preiss, 2006).

- **Reyova-Osterriethova komplexní figura (ROCF)**

Jedná se o test k hodnocení vizuální percepce, senzomotorických dovedností a vizuální paměti. Skládá se ze dvou částí. Nejprve testovaný kreslí obrazec dle předlohy (kopie). Poté testovaný kreslí obrazec z paměti po 3 minutách (reprodukce). Při hodnocení se posuzuje správné nakreslení a umístění všech detailů figury. Vypočítává se hrubý skóre z obou částí (Preiss, 2012).

- **Číselný čtverec**

Test je určený k hodnocení koncentrace a distribuce pozornosti. Dále také lze usuzovat na vizuoprostorové, vyhledávací schopnosti nebo sledovat celkovou psychickou výkonnost, unavitelnost, schopnost učení a prostorovou paměť. Hodnotí se čas ze všech 10 provedených pokusů. Z jednotlivých časů lze sestavit křivku výkonnosti, která může mít sestupnou, vzestupnou nebo kolísavou tendenci (Preiss, 2012).

- **Diagnostika schopností a dovedností v oblasti čtení a psaní**

Jedná se o testovou baterii určenou ke zjištění schopností a dovedností potřebných ke čtení a psaní. Je standardizovaná na české populaci 1401 školních dětí. Pro účely pilotní studie byla použita verze určená pro 3. a 4. ročník ve variantě pro pedagogy škol a školní poradenská pracoviště (Bednářová, 2015).

Z baterie byly vybrány k testování následující subtesty: Diktát, Přepis a Zraková diferenciacie. Dle Bednářové (2015) tyto subtesty zjišťují:

Diktát a Přepis jsou testy psaní zjišťující úroveň grafomotoriky, vizuomotoriky, orientace v prostoru, kinestetickou a zrakovou paměť, schopnost fonologického uvědomování, jazykový cit, úroveň artikulační obratnosti a výslovnosti jednotlivých hlásek, krátkodobou sluchovou paměť, znalost gramatických pravidel a jejich aplikace, pracovní tempo.

Zraková diferenciacie zjišťují konstantnost vnímání, schopnost rozlišit tvar bez ohledu na velikost nebo položu, koncentraci pozornosti a pracovní tempo.

Mapa mozku (qEEG)

Kromě psychodiagnostických metod byla pro ověření účinnosti zařízení SunBall použita kvantitativní elektroencefalografie (qEEG), která představuje postup zpracování mozkové aktivity (EEG). Umožňuje sledovat všechny mozkové vlny a srovnávat je s normou dle MUDr. Pakszysová (2014). Poskytuje informaci např. o kognitivních deficitech, nezralosti dítěte, emoční labilitě, napětí nebo úzkosti. U obou dětí bylo změřeno qEEG z 6 bodů (Fp1, Fp2, C3, C4, O1, O2) určených dle mezinárodního systému 10-20. Měření bylo provedeno pomocí přístroje Brainfeedback III (Deymed) 3-kanálový (2-kanálové EEG, 1-kanálové EMG) a softwaru Brainfeedback.

Popis tréninkových metod

Trénink s dětmi pomocí metody SunBall probíhal pravidelně 2x týdně po 30 minutách. Byly využity dvě velikosti tréninkových míčků. Dětem byla individuálně nastavena obtížnost tréninku. S přibývajícím počtem sezení byla obtížnost navyšována. U obou dětí z důvodu nemoci a školních prázdnin vznikla během terapie prodleva mezi sezeními dlouhá 3 týdny. Po absolvování 20 sezení absolvovaly obě děti posttest, který byl totožný s pretestem. Sběr dat probíhal od listopadu 2018 do března 2019.

Práce s dětmi byla provedena v prostorách soukromé psychologické praxe Mgr. Zuzany Zdražilové. Psychologické testování bylo provedeno Mgr. Zdražilovou. Na terapiích se SunBallem se podílely Mgr. Zuzana Zdražilová, Bc. Veronika Pilátová a Veronika Horníčková. Všechny absolvovaly odborné školení práce se SunBallem pod vedením Jana Klodnera.

Procedura

Se zákonnými zástupci obou dětí byla provedena úvodní konzultace, na které byla představena metoda SunBall a záměr pilotní studie. Dále byla zjištěna podrobná anamnéza dětí, dohodnuty organizační záležitosti (frekvence terapií, délka sezení apod.) a podepsán informovaný souhlas. Na dalším setkání byl proveden s dětmi pretest. Testování s každým dítětem trvalo přibližně 60 minut. Dále děti docházely 2x týdně na 30 minutové terapie s metodou SunBall do absolvování celkem 20 sezení.

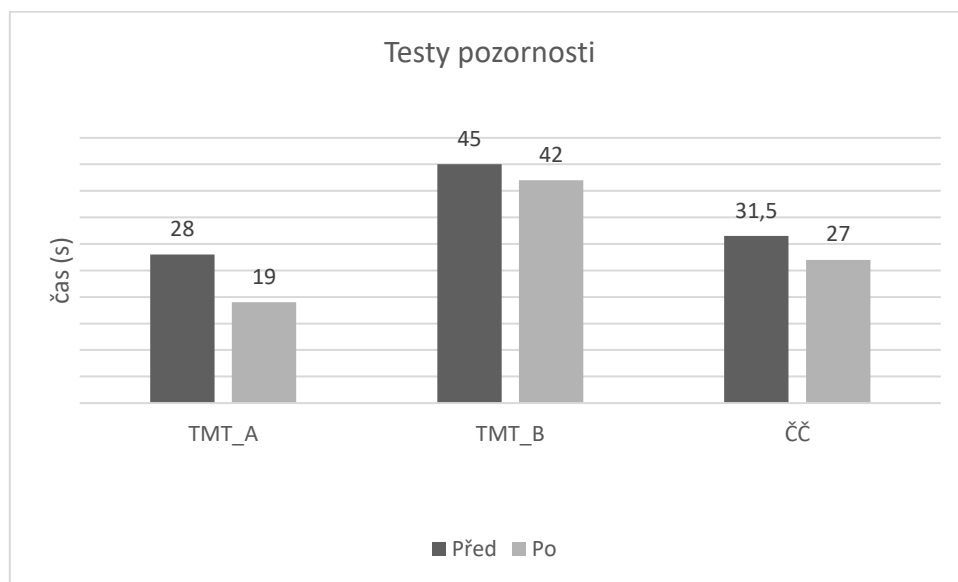
Hardware a software

Pro terapie bylo použito zařízení SunBall zapůjčené přímo od výrobců. Pro práci se zařízením byl nainstalován software SunApp. Byly využity dvě velikosti cvičebních míčků.

Výsledky

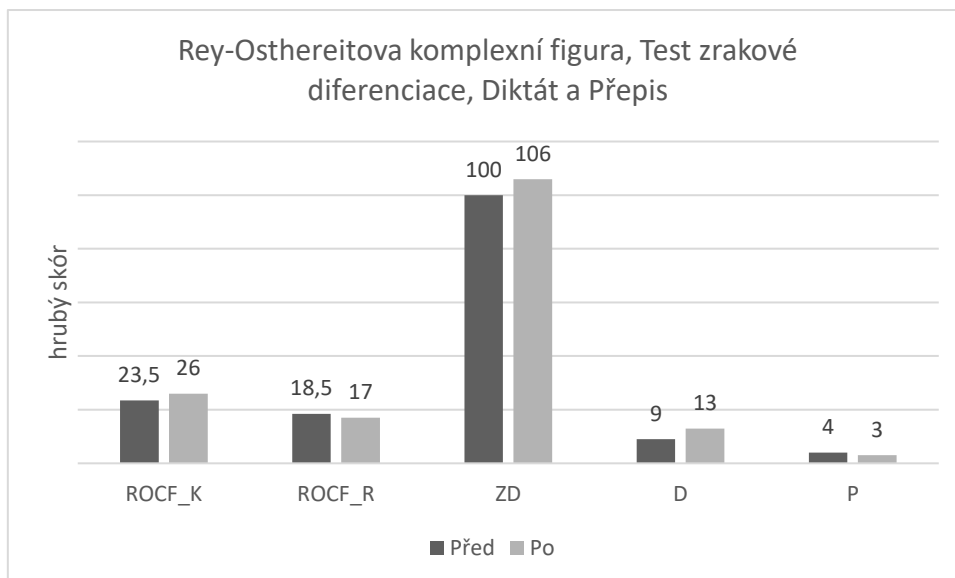
Dívka s dysgrafií

V grafu 1 lze vidět výsledky subtestů zjišťující výkon pozornosti před a po terapii se SunBallem. V **testu cesty** dívka vykazovala po ukončení terapie zlepšení v obou subtestech. V subtestu A (TMT_A) byl potřebný čas na vypracování úlohy v pretestu 28 vteřin, v posttestu 19 sekund, tedy zlepšený o 9 sekund. Ve stenech se jedná o zlepšení ze stenu 1 (tj. těžké poškození zaměřené pozornosti) na sten 4 (tj. mírné poškození zaměřené pozornosti). V subtestu B (TMT_B) byl potřebný čas na vypracování úlohy v pretestu 45 vteřin, v posttestu 42 sekund, tedy zlepšený o 3 sekundy. Ve stenech odpovídají oba výsledku stenu 5 (střední poškození rozdělené pozornosti). V testu **číselný čtverec (ČČ)** výsledky vykazují zlepšení výkonu pozornosti. Průměrný čas ze všech 10 provedených pokusů snížila z původních 31,5 sekundy na 27 sekund. Ve stenech se jedná o zlepšení ze stenu 7 na sten 8. Z výsledků lze usuzovat na mírně nadprůměrnou úroveň pozornosti. Během obou testování měla křivka výkonnosti klesající tendenci. Dívka tak zlepšovala výkon pozornosti v průběhu testování pozornosti. V posttestu výkon odpovídá stabilnější pozornosti oproti pretestu. Z grafu lze jednoznačně vidět, že došlo ke zlepšení výkonu pozornosti.

Graf 1: Výsledky dívky v Testu cesty před a po terapii pro část A a B a Číselného čtverce v sekundách.

V grafu 2 jsou zobrazeny výsledky Rey-Osterriethovy komplexní figury, Testu zrakové diference a testů psaní před a po terapii se SunBallem. V testu **Rey-Osterriethova komplexní figura** došlo ke zlepšení výkonu v subtestu kopie (TFK_K). V pretestu dosáhla dívka hrubého skóru 23,5, zatímco v posttestu hrubý skór narostl na 26. Výsledky odpovídají nárůstu z 0-10 percentilu na 11-30 percentil. V subtestu reprodukce (TFK_R) došlo naopak ke zhoršení výkonu. V pretestu dosáhla dívka hrubého skóru 18,5, zatímco v posttestu klesl hrubý skór na 17. Výsledek odpovídá poklesu z 31-70 percentilu na 11-30 percentil. **Test zrakové diference (ZD)** ukazuje na zlepšení výkonu v hrubém skóru a zhoršení výkonu v čase. V pretestu dívka dosáhla hrubého skóru 100, v posttestu 106. V percentilech se jedná o zlepšení z 23,3 na 76,4 percentil. Čas na vypracování zadání se navýšil z 297 sekund na 330 sekund. **Testy psaní** ukazují na zhoršení výkonu v subtestu diktát a zlepšení výkonu v subtestu přepis. V subtestu diktát (D) dívka udělala v pretestu celkem 9 chyb, posttestu se počet chyb ještě navýšil na celkem 13. Výsledky odpovídají zhoršení z percentilu 8,5 na percentil 5,8. V subtestu Přepis (P) dívka v pretestu udělala celkem 4 chyby, v posttestu snížila počet chyb na 3. Výsledky odpovídají zlepšení z percentilu 7,8 na percentil 18,3.

Graf 2: Výsledky dívky v Rey-Osthereitově komplexní figuře, Testu zrakové diference a testech psaní před a po ukončení terapie.

V tabulce 2 jsou zobrazeny výsledky dívky z qEEG ze dvou základních bodů levé (C3) a pravé hemisféry (C4). Bylo zjištěno, že došlo k žádoucím snížením pomalých frekvencí delta, theta i alfa na pravé hemisféře. Snížením pomalých vln dochází ke snižování nepozornosti, zrychlování pracovního tempa dítěte. Na levé hemisféře jsou pomalé frekvence téměř beze změny. Ke zlepšení došlo na levé hemisféře v rychlých frekvencích beta2. Jejich pokles může souviset se snížením neklidu dítěte. Ostatní frekvenční pásma jsou beze změny nebo s velmi malými rozdíly vzhledem k normě.

Vývoj hodnot frekvenčních pásem				
Levá hemisféra (C3)		Normy	Před	Po
		Delta	<30	30,5
	Theta	<15	16,5	17,7
	Alfa	10	11,2	11,1
	SMR	>6	6,8	6,4
	Beta1	>4	8,6	6,6
	Beta2	<8	16,8	11,1
Pravá hemisféra (C4)	Delta	<30	33,3	21,7
	Theta	<15	17,9	13,6
	Alfa	10	11,2	8,5
	SMR	>6	6,2	5,4
	Beta1	>4	6,3	6,1
	Beta2	<8	8,7	8,9

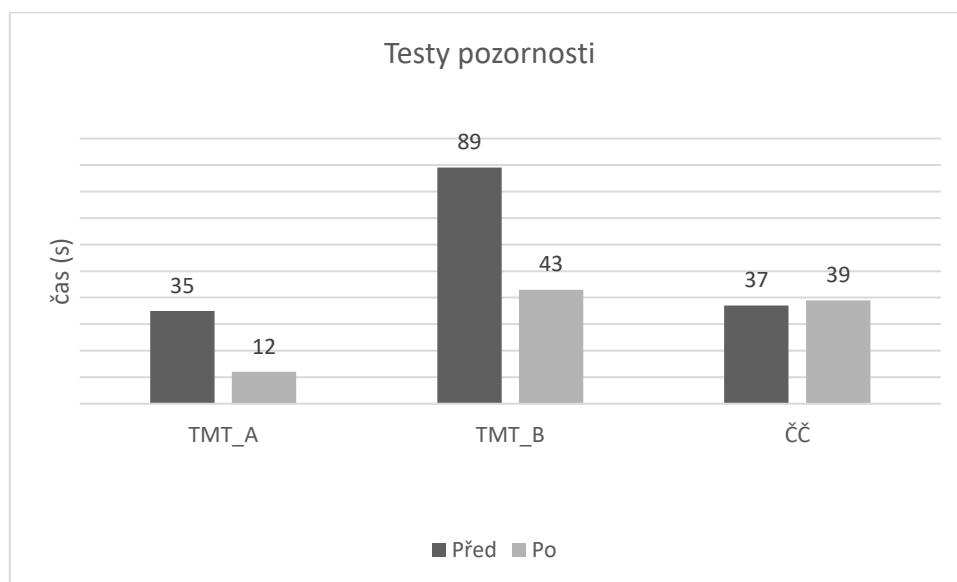
Tabulka 2: Vývoj hodnot jednotlivých frekvenčních pásem na levé a pravé hemisféře v mikrovoltech.

Ze všech 6 měřených bodů lze u dívky interpretovat výrazné snížení rychlých vln beta. Vlny beta1 byly průměrně před zahájením terapie 10 mikrovolt, po ukončení terapie 8 mikrovolt. Snížení těchto vln pod hranici 10mikrovolt souvisí se snížením zvýšené impulzivity do normy. Beta2 byla průměrně před zahájením terapie 18,5 mikroV, po ukončení terapie 12,4 mikrovolt. Snížení souvisí s úbytkem svalového napětí, úzkosti, stresu a neklidu. Optimum je v ve vlnách beta 2 stanoveno do hranice 8 mikrovolt.

Z výsledků dívky lze usuzovat na pravděpodobný pozitivní vliv terapie zejména na výkon pozornosti. Dívka zlepšila výkon zaměřené i rozdělené pozornosti. Zlepšila rovněž úroveň distribuce pozornosti. Z výsledků testů pozornosti lze také dále usuzovat na zlepšení vizuoprostorové, vyhledávací schopnosti, schopnosti odolávat zátěži pozornosti, schopnosti učení a prostorové paměti. Z Testu zrakové diferenciacce a Rey-Osterriethovy komplexní figury lze vyhodnotit pozitivní vliv terapie na úroveň vizuální percepce a grafomotorických schopností, nicméně nepotvrdil se vliv terapie na vizuální paměť. Výsledky Diktátu naznačují přetrvávající problémy v krátkodobé sluchové paměti, znalosti a aplikaci gramatických pravidel. Výsledky Přepisu se došlo k mírnému zlepšení pravděpodobně zlepšením úrovně zrakového rozlišování.

Chlapec s oslabenou pozorností

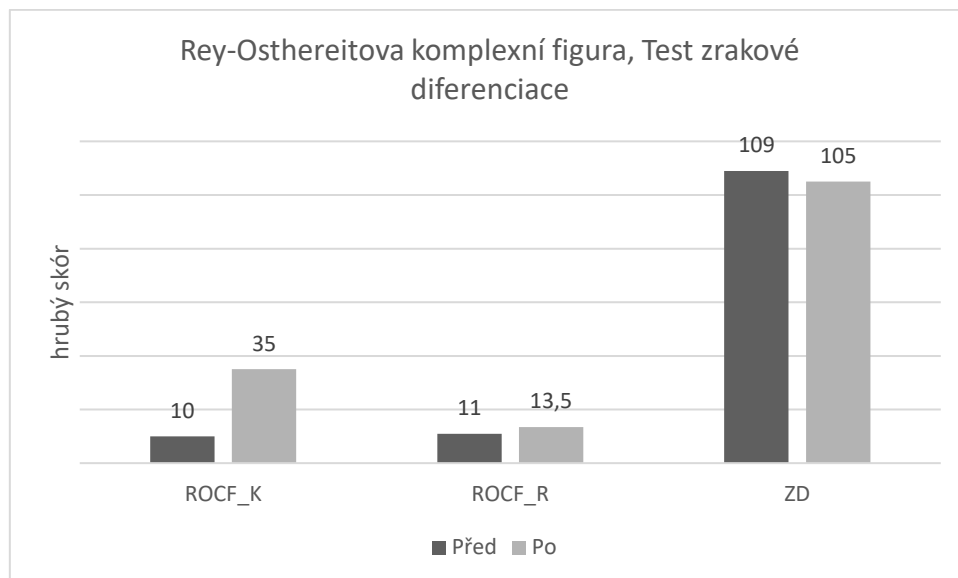
V grafu 3 lze vidět výsledky subtestů zjišťující výkon pozornosti před a po terapii se SunBallem. V **testu cesty** chlapec vykazoval po ukončení terapie zlepšení v obou subtestech. V části A (TMT_A) byl potřebný čas na vypracování úlohy v pretestu 35 sekund, v posttestu 12 sekund. Ve stenech se jedná o zlepšení ze stenu 1 (tj. těžké poškození zaměřené pozornosti) na sten 7 (tj. výborný výkon zaměřené pozornosti). V subtestu B (TMT_B) byl potřebný čas na vypracování úlohy v pretestu 89 sekund, v posttestu 43 sekund. Ve stenech se jedná o zlepšení ze stenu 1 (tj. těžké poškození rozdělené pozornosti) na sten 5 (mírné až střední poškození rozdělené pozornosti). V testu **číselný čtverec (ČČ)** výsledky vykazují nezměněný výkon pozornosti. Průměrný čas ze všech 10 provedených pokusů byl v pretestu 37 sekund, v posttestu 39 sekund. Výsledky obou testování odpovídají stenu 6. Během obou testování měla křivka výkonnosti klesající tendenci. Chlapec tak zlepšoval výkon pozornosti v průběhu testování. V pretestu i posttestu podal chlapec obdobně kolísavý výkon.

Graf 3: Výsledky chlapce v Testu cesty před a po terapii pro část A a B a Číselného čtverce v sekundách.

V grafu 4 jsou zobrazeny výsledky Rey-Osthereitovy komplexní figury, Testu zrakové diferenciacce a testů psaní před a po terapii se SunBallem. V testu **Rey-Osthereitova komplexní figura** došlo ke zlepšení výkonu v subtestu kopie (ROCF_K). V pretestu dosáhl chlapec hrubého skóru 10, zatímco v posttestu hrubý skór narostl na 35. Výsledky odpovídají nárůstu z 0-10 percentilu na 91-100 percentil. V subtestu reprodukce (TFK_R) došlo rovněž

ke zlepšení výkonu. V pretestu dosáhl hrubého skóru 11, zatímco v posttestu se zvýšil hrubý skór na 13,5. Výsledek odpovídá poklesu z 0-10 percentilu na 11-30 percentil. **Test zrakové diference** (ZD) ukazuje na zhoršení výkonu v hrubém skóru a zlepšení výkonu v čase. V pretestu chlapec dosáhl hrubého skóru 109, v posttestu 105. V percentilech se jedná o zhoršení ze 100 na 76,4 percentil. Čas na vypracování zadání snížil z 213 sekund na 138 sekund.

Graf 4: Výsledky chlapce v Rey-Osthereitově komplexní figuře, Testu zrakové diference před a po ukončení terapie.

V tabulce 2 jsou zobrazeny výsledky chlapce z qEEG ze dvou základních bodů levé (C3) a pravé hemisféry (C4). Bylo zjištěno, že došlo k žádoucímu snížení pomalých frekvencí delta, theta i alfa na levé hemisféře. Snížením pomalých vln dochází ke snižování nepozornosti, zrychlování pracovního tempa dítěte. Na pravé hemisféře došlo k mírnému zhoršení delta a theta vln a zlepšení alfa vln. Ke zlepšení došlo na levé i pravé hemisféře v rychlých frekvencích beta2. Jejich pokles může souviset se snížením neklidu dítěte. Ostatní frekvenční pásma jsou beze změny nebo s velmi malými rozdíly vzhledem k normě.

Vývoj hodnot frekvenčních pásem				
		Norma	Před	Po
Levá hemisféra (C3)	Delta	<30	35,8	30,3
	Theta	<15	17,7	16,7
	Alfa	10	13,8	10,1
	SMR	>6	7,1	6,2
	Beta1	>4	7,8	6,1
	Beta2	<8	11,8	7,5
Pravá hemisféra (C4)	Delta	<30	32,5	46,2
	Theta	<15	19,6	21,4
	Alfa	10	17,7	12
	SMR	>6	7,6	7,2
	Beta1	>4	8,2	6,7
	Beta2	<8	10,2	9,3

Tabulka 3: Vývoj hodnot jednotlivých frekvenčních pásem na levé a pravé hemisféře v mikrovolttech.

Ze všech 6 měřených bodů lze u chlapce interpretovat výrazné snížení rychlých vln beta. Vlny beta1 byly průměrně před zahájením terapie 10 mikrovolt, po ukončení terapie 7 mikrovolt.

Snížení těchto vln pod hranici 10mikrovolt souvisí se snížením zvýšené impulzivity do normy. Beta2 byla průměrně před zahájením terapie 17,6 mikroV, po ukončení terapie 10,5 mikrovolt. Snížení souvisí s úbytkem svalového napětí, úzkosti, stresu a neklidu. Optimum je v ve vlnách beta 2 stanoveno do hranice 8 mikrovolt.

Z výsledků chlapce lze usuzovat pravděpodobný pozitivní vliv terapie na výkon pozornosti a vizuální percepce. Chlapec výrazně zlepšil výkon zaměřené i rozdělené pozornosti. Z výsledků testů pozornosti lze také dále usuzovat výrazné zrychlení psychomotorického tempa a vizuomotorické koordinace. Beze změny zůstala pravděpodobně vizuoprostorová, vyhledávací schopnost, schopnost učení a prostorová paměť. Z Testu zrakové diferenciacce a Rey-Osterriethovy komplexní figury se potvrdil pozitivní vliv terapie na úroveň psychomotorického tempa a grafomotorických schopností.

Závěr

Výsledky testování v případě dívky s dysgrafií naznačily zlepšení výkonu pozornosti. V testech psaní ani kreslení se však zlepšení nepotvrdilo. Je možné usuzovat, že při větším počtu terapií se SunBalem by se změna projevila i v těchto testech. Zohlednit je nutné také přítomnost dalších poruch učení dívky, které celkový proces učení mozku zpomalují.

V případě chlapce výsledky ukázaly výrazné zlepšení výkonu pozornosti. Ke zlepšení došlo v zaměřené i rozdělené pozornosti. Výsledky z Reyovy-Osterriethovy komplexní figury ukazují na zlepšení vizuální percepce a senzomotorických dovedností. Vzhledem k tomu, že výkony ve všech testech vykazovaly po ukončení terapie výrazné snížení času vypracování, lze usuzovat na zrychlení psychomotorického tempa chlapce.

Z měření mozkové aktivity (qEEG) obou dětí lze vyvozovat pozitivní vliv SunBallu zejména na snížení neklidu a impulzivity dětí. Snížení vnitřního napětí vždy souvisí se zlepšením kognitivního výkonu, který se u dětí pomocí psychodiagnostických testů potvrdil.

Výsledky pilotní studie zachycují pravděpodobný vliv SunBallu na snižování impulzivity a neklidu dětí. Byl zachycen zlepšený výkon pozornosti, vizuální percepce a psychomotorického tempa u dětí s oslabenou pozorností a poruchami učení. Pro spolehlivější ověření účinnosti SunBallu při nápravě dysgrafie by bylo vhodné navýšit počet absolvovaných sezeních alespoň na dvojnásobek. V případě ověřování účinnosti SunBallu u dětí s oslabenou pozorností se jeví 20 terapií jako dostačující.

Seznam použité literatury:

Bednářová, J. (2015). *Diagnostika schopností a dovedností v oblasti čtení a psaní. Varianta pro pedagogy škol a školní poradenská pracoviště*. Brno: Pedagogickopsychologická poradna Brno.

Pakszysová, M. (2014). *Materiály pro II. kurz EEG biofeedback*. Praha: EEG Institut Praha

Preiss, M., & Preiss, J. (2006). *Test cesty*. Příručka testu pro děti a dospělé (Vyd. 2.). Brno: Psychodiagnostika.

Preiss, M. (2012). *Neuropsychologická baterie Psychiatrického centra Praha* (Vyd. 3.). Praha: Psychiatrické centrum.